त्रि-वर्षीय अन्तरिम योजनाको आधारपत्र अन्तर्गत पर्यटन, उद्योग, बाणिज्य र आपूर्ति क्षेत्र

डा. पुष्पराज राजकर्णिकार
सदस्य, रायोआ

१० असार, २०६४

पर्यटन क्षेत्र

विद्यमान स्थिति

- **आ. व. ०६२।६३ मा पर्यटक संख्या** ३ लाख ७५ हजार पुगेको ।
- **आ. व. ०६२।६३ मा पर्यटनबाट विदेशी मुद्रा आर्जन कूल** अ.ड. १४.८४ करोड (कूल विदेशी आर्जनको ७.१ प्रतिशत) पुगेको ।
- **आ. व. ०६२।६३ मा पर्यटक वसाई अवधि** सरदर ९.१ दिन कायम हुन आएको । **आ. व. ०६२।६३ मा कुल ग्रार्हस्थ्य उत्पादनमा यस क्षेत्रको योगदान** १.२ प्रतिशत रहको ।

... बर्तमान स्थिति

क्र. सं	सूचक	२०५८।५९ (२००१ को स्थिति)	दशौं योजनाको लक्ष्य	०६२/६३ (२००५) को प्रगति	औषत प्रगति
१.	पर्यटक आगमन (हजारमा)	३६५	५१६ (वर्षेनी ७.२ प्रतिशतका दरले वृद्धि गर्ने)	३७५.४	३४३.५७ (वर्षेनी २.४ प्रतिशतका दरले वृद्धि भएको)
२.	पर्यटक बसाइँ अवधि (दिन)	११.९	१३.०	९.१	१०.०
३.	विदेशी मुद्रा आर्जन (अमेरिकी डलर करोडमा)	१४.०	२०.५ (वर्षेनी ८ प्रतिशतका दरले वृद्धि गर्ने)	१४.८४	१४.९६ (वर्षेनी ५.५ प्रतिशतका दरले वृद्धि भएको)
४.	प्रति पर्यटक प्रति दिन आम्दानी (अमेरिकी डलरमा)	३९.६	६०.०	५८.५	६१.९
५.	कुल गार्हस्थ उत्पादनमा योगदान (प्रतिशतमा)	३.०	३.०	१.२	२.३

स्रोत : संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय

पर्यटन क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतीहरु

- देशमा उपलब्ध अपार प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाहरुलाई पर्यटकीय दृष्टिकोणले विकास गर्ने ।
- छरिएर रहेका प्राकृतिक सांस्कृतिक सम्पदाहरुको पहिचान गरी तिनीहरुको एकीकृत तथ्याङ्काधार निर्माण गर्ने ।
- अन्तर्राष्ट्रिय हवाई सम्बन्धमा विकास गर्ने र नेपाल वायुसेवा निगमको संस्थागत र व्यवस्थापकीय सुधार एवं व्यवसायिकताको विकास गर्ने ।
- सम्भाव्य पर्यटकीय स्थलहरुमा पर्यटन पूर्वाधारहरूको विस्तार गर्ने ।
- पर्यटन व्यवसायलाई गरिबमुखी र समावेशी बनाउने ।

पर्यटन क्षेत्रका उद्देश्यहरु

- सांस्कृतिक तथा पुरातात्विक सम्पदाको संरक्षण, संवर्द्धन र प्रबर्द्धन गर्ने ।
- पर्यटन उद्योगलाई राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको प्रमुख अंगको रुपमा विकास गर्ने ।
- पर्यटन क्षेत्रको विविधिकरण र विस्तारद्वारा रोजगारी सिर्जना र जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने कार्यमा योगदान दिन सक्ने गरी पर्यटन क्षेत्रको दिगो विकास गर्ने ।
- नेपालको नागरिक उड्डयन उद्योगलाई भरपर्दो र स्तरीय हुने गरी विकास गर्ने ।
- पर्यटन पुर्वाधारहरुको विकास गर्ने ।
- पर्यटन विकासलाई समावेशी बनाउने ।

पर्यटन क्षेत्रका प्रमुख नीतिहरु

- नयाँ पर्यटन क्षेत्र र बस्तुहरुको पहिचान र विकास गरी पर्यटन क्षेत्रबाट क्षेत्रीय सन्तुलन र समावेशी अवधारणाको आधारमा रोजगारी र आर्थिक क्रियाकलापमा अभिवृद्धि गरिनेछ।
- नेपालका साँस्कृतिक, धार्मिक र पुरातात्विक सम्पदाहरुको संरक्षण, सम्वर्द्धन गरी नेपालको विशिष्ट पहिचानलाई कायम राखिनेछ।
- मुलुकभरिका भौतिक र गैर भौतिक साँस्कृतिक सम्पदाहरुको अध्ययन गरी तिनको विवरण संहिताबद्ध गरिनेछ।
- दुर्गम क्षेत्रमा विमानस्थल निर्माण, सुधार तथा विस्तार गरिनेछ । राष्ट्रिय ध्वजावाहक नेपाल वायुसेवा निगमलाई सुदृढ गरिनेछ।

पर्यटन क्षेत्रका प्रमुख नीतिहरु ....

- थप एक अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल निर्माणको कार्य सुरू गरिने र आवश्यकतानुसार क्षेत्रीय र स्थानीयस्तरका विमानस्थलहरुको विकास, निर्माण तथा पुनर्निर्माण कार्य थालिनेछ ।
- ठूला तालहरुमा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले विमानस्थलकै रुपमा प्रयोगमा ल्याउने जस्ता नयाँ सोच र प्रविधि प्रवर्द्धन गर्न प्राविधिक संभाव्यता अध्ययन गरिने ।
- देशमा विद्यमान भाषा, साहित्य, कला, संगीत लगायत समग्र संस्कृतिको संरक्षण एवं सम्वर्द्धन गरिने ।
- पर्यटन व्यवसायमा स्थानीय सहभागिता बढाइ गरिबी निवारणमा सघाउ पुऱ्याइने ।

उद्योग क्षेत्र

विद्यमान स्थिति :

- दशौं योजनामा उद्योग तथा खानी क्षेत्रको कूल गार्हस्थ उत्पादनमा क्षेत्रगत योगदान ९.३२ प्रतिशत हुने अनुमान गरिएकोमा ८.४ प्रतिशत रहेको ।
- वार्षिक सरदर ७.८ प्रतिशतका दरले औद्योगिक वृद्धिदर हासिल गर्ने लक्ष्य राखिएकोमा १.९५ प्रतिशतको वृद्धिदर मात्र हासिल हुन सकेको ।

उद्योग क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरु

- औद्योगिक सुरक्षाको समस्या तथा औद्योगिक श्रम सम्बन्धको समस्या ।
- जटिल कानूनी संरचना र प्रकृयागत ढिलाई ।
- उन्नत आधुनिक प्रविधिको प्रयोग प्रति अनभिज्ञता ।
- दक्ष जनशक्तिको कमी ।
- पूँजीको अपर्याप्तता ।
- भन्सार मूल्यांकन सम्बन्धी समस्या तथा जटिल वातावरण संरक्षणका प्रावधान ।
- पर्याप्त भौतिक पूर्वाधारहरुको अभाव ।

उद्योग क्षेत्रका उद्देश्यहरु

- नीतिगत, संस्थागत तथा आधारभूत संरचनाहरुको विकास गरी सवल औद्योगिक वातावरणको सृजना गर्ने
- औद्योगिक उत्पादनमा बृद्धि गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्ने ।

उद्योग क्षेत्रका प्रमुख नीतिहरु

- औद्योगिक प्रवर्द्धनका क्षेत्रमा विद्यमान कानुन, नीति, तथा संरचनाहरुमा आवश्यकता अनुसार परिमार्जन एवं सुधार गरिने ।
- उद्यमशीलता विकास एवं आयमूलक रोजगारी अभिवृद्धिका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरी द्वन्द्व प्रभावित, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति र पछाडिपरेका जन समुदायलाई लघु उद्यममा सहभागी गराइने ।
- औद्योगिक प्रक्रियालाई अझै सरल, सहज, पारदर्शी, वैज्ञानिक र समयानुकुल बनाउन नयाँ औद्योगिक नीति कार्यान्वयनमा ल्याइने ।
- लघु उद्यमीहरुको समस्यालाई सम्बोधन गर्न लघु उद्यम विकास नीति कार्यान्वयनमा ल्याइने ।

बाणिज्य क्षेत्र

विद्यमान स्थिति :

- स्वस्थ र प्रतिस्पर्धात्मक वजारको विकास गर्न र कर्पोरेट सुशासनको स्थापना गर्न प्रतिस्पर्धा ऐन, दामासाही ऐन, कम्पनी ऐन, साइवर ऐन कार्यान्वयनमा आएका ।
- व्यापारिक बस्तुको आवागमनलाई छिटो छरितो गर्न एवं प्रकृयागत सरलीकरण गरी वैदेशिक व्यापारको लागत कम गर्न वीरगन्ज, भैरहवा र विराटनगरमा सुख्खा बन्दरगाहहरुको निर्माण गर्ने काम सम्पन्न भएको ।
- दशौं योजना अवधिमा बस्तु व्यापारतर्फ निर्यात ०.५ प्रतिशतले मात्र र आयात ८.७ प्रतिशतले वृद्धि भएको अनुमान छ । फलस्वरुप दशौं योजनाले व्यापार घाटालाई कुल ग्राहस्थ उत्पादनको १२.२ प्रतिशतमा सीमित राख्ने लक्ष राखेकोमा १५.१ प्रतिशत पुगेको छ ।

बाणिज्य क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतीहरु

- विश्व व्यापार सगठनका प्रावधान अनुसार कार्य गर्ने, तुलनात्मक र प्रतिस्पर्धी लाभ भएका निकासीजन्य उत्पादनहरुको पहिचान गर्न नसकिनु ।
- नेपाली उत्पादनलाई विश्वबजारमा स्थापित गर्न र कारोबार लागतलाई कम गरी नेपाली वस्तुको प्रतिस्पर्धी क्षमतामा वृद्धि गर्न नसकिनु ।
- मल्टी मोडल यातायात प्रणालीको विकास गर्ने र आपूर्ति श्रृंखलालाई व्यवस्थापन गरी ढुवानी लागतलाई कम गर्ने कार्य चुनौतीको रुपमा रहेकोछ ।

बाणिज्य क्षेत्रका उद्देश्यहरु

- अर्न्तराष्ट्रिय सेवा व्यापारलाई दृष्टिगत गरी विश्व व्यापार संगठनले खुला गरेको सेवा क्षेत्रबाट लाभ लिई गरिवी निवारणमा योगदान पुर्‍याउने ।
- स्थानीय स्रोत र दक्ष जनशक्तिको अधिकतम उपयोग गरी व्यापार व्यवसायबाट प्राप्त प्रतिफललाई जनस्तरमा पुर्‍याई गरिवी निवारणमा सहयोग पुर्‍याउने

वाणिज्य क्षेत्रका प्रमुख नीतिहरु

- उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने एवं आपूर्ति पक्षलाई सवल तुल्याउनको लागि बाणिज्य क्षेत्रको विकास गरिने ।
- व्यापार सम्बन्धी भौतिक संरचना र पूर्वाधारको विकास गरिने ।
- नीतिगत सुधारका कार्यहरु जस्तै नयाँ बाणिज्य, औद्योगिक र वैदेशिक लगानी नीतिहरु तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याउने लगायतका कार्यहरुलाई निरन्तरता दिइने ।
- निर्यात व्यापार प्रवर्द्धन एवं बजार पहुँचका उपायहरु अवलम्वन गर्ने तथा निर्यात विकास गर्न उपयुक्त बाणिज्य र औद्योगिक वातावरण सिर्जना गर्न आवश्यक बस्तुतथा सेवाहरुको आयात गर्नका लागि आयात नीतिलाई उपयोग गरिने ।

वाणिज्य क्षेत्रका प्रमुख नीतिहरु

- व्यापार सहजीकरणका कार्यहरु जस्तै भन्सार प्रक्रियाको सरलीकरण, पारवहन र गुणस्तर प्रमाणाीकरण सम्वन्धी प्रक्रियाका आधार, नीति नियमहरुलाई व्यापार साझेदार मुलुकहरु (भारत, चीन, आदि) संग मेल खाने किसिमले सुधार गरिने ।
- दुइ विशाल छिमेकी अर्थतन्त्रहरुको विकासको लाभलाई औद्योगिक तथा वाणिज्य विकासको माध्यमबाट आन्तरिकीकरण गरिने ।
- संस्थागत सुधारका साथै व्यापारको क्षेत्रमा क्षमता अभिवृद्धि तथा दक्ष जनशक्तिको विकास गरिने ।
- तुलनात्मक र प्रतिस्पर्धी लाभ भएका निकासीजन्य उत्पादनहरुको पहिचान, विकास र बजार विविधीकरण गरिने ।
- निकासी व्यापारको पृष्ठ र अग्र सम्बन्ध विस्तार गरिने ।

आपूर्ति क्षेत्र

विद्यमान स्थिति :

- सरकारले दुर्गम क्षेत्रका ३० वटा जिल्लामा ढुवानी अनुदानमा खाद्यान्न तथा २२ वटा जिल्लामा आयोडिनयुक्त नूनको आपूर्ति गर्दै आएको ।
- खुला तथा उदार अर्थ व्यवस्था अनुरुप केही आधारभुत उपभोग्य बस्तु (पेट्रोलियम पदार्थ, नुन र खाद्यान्न) बाहेक अन्य बस्तुहरुको विक्री वितरणमा सरकारी नियन्त्रण नरहेको ।
- पेट्रोलियम पदार्थहरुको नेपाल आयल निगमबाट बिक्री बितरण भै रहेको ।
- पेट्रोलियम पदार्थको मासिक ७६ हजार किलोलिटर माग रहेकोमा करीब ६० हजार किलोलिटर आपूर्ति भएको ।
- खाद्यान्न तर्फ १७३ हजार क्विन्टल बार्षिक माग रहेकोमा ९७ हजार क्विन्टल बार्षिक आपूर्ति भएको ।

आपूर्ति क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरु

- आपूर्ति व्यवस्थालाई सरल, सहज र गुणस्तरीय बनाउनु मुख्य चुनौतीको रुपमा रहेको ।
- भरपर्दो आपूर्ति व्यवस्थाको लागि पर्याप्त वित्तिय कोषको व्यवस्था, पूर्वाधार विकास, न्यूनतम मौज्दात, निजी क्षेत्रसंगको साझेदारी र निजी क्षेत्रको जिम्मेवारी लगायतका विषय तथा क्षेत्रहरुमा विशेष चुनौतीहरु देखिएका ।

आपूर्ति क्षेत्रका उद्देश्यहरु

- सरकारी तथा निजी क्षेत्रका अलावा स्थानीय निकायको सहभागितामा अत्यावश्यक वस्तुहरुको गुणस्तर सहित सुपथ मूल्यमा सर्वसुलभ ढंगबाट नियमित आपूर्तिको व्यवस्थालाई सहज र सुनिश्चित गर्दै उपभोक्ताको हकहितको संरक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।
- नागरिकहरुका लागि खाद्य सुरक्षा वृद्धि, आय आर्जनको अवसर र ग्रामिण आपूर्ति व्यवस्था कार्यक्रमको संचालन गर्दै गरिवी निवारणमा सहयोग पुर्‍याउने ।
- दुर्गम र पिछ्डिएका क्षेत्रमा स्थानीय उत्पादन वृद्धि गरी उत्पादित वस्तुको भण्डारण गर्न सघाउ पुऱ्याउने तथा खाद्यान्न सुरक्षार्थ खाद्य सुरक्षा भण्डारको व्यवस्था गर्ने ।
- प्रतिस्पर्धात्मक बजार प्रणालीमा सबैको सहज पहूंच पुऱ्याउने वातावरण कायम गर्ने र अस्वभाविक अवस्थामा सर्व साधारणको हक हितको रक्षार्थ वजार हस्तक्षेपको माध्यमबाट उपयुक्त उपाय अवलम्बन गरी आपूर्ति व्यवस्थालाई सुलभ तथा सहज गराउने,

आपूर्ति क्षेत्रका प्रमुख नीतिहरु

- दुर्गम जिल्लाहरुमा नून, चिनी, मट्टितेल जस्ता अत्यावश्यक वस्तुहरुको एकीकृत आपूर्ति व्यवस्था मिलाउन सम्बद्ध संस्थाहरुबीच समन्वय कायम गरिने ।
- खाद्य सुरक्षा र खाद्यान्न संकट व्यवस्थापनको लागि खाद्य सुरक्षा भण्डारमा न्यूनतम मौजदात राख्ने व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाइने ।
- एकाधिकार र कृत्रिम अभावको स्थिति रहन नदिन प्रभावकारी नियमन तथा अनुगमनको व्यवस्था गरिने ।
- पेट्रोलियम पदार्थलगायतका विभिन्न उपभोग्य वस्तुहरुमा दिइएको अनुदान नीति पुनरावलोकन गरिने ।
- अन्य उपभोग्य वस्तुहरुको आपूर्ति व्यवस्थालाई समेत सहज र भरपर्दो बनाइने ।
- नेपालको प्रमुख आपूर्ति भारतसँग निर्भर भएको हुँदा चीन र दक्षिण एसिया क्षेत्रबीचमा ट्रान्जिट करिडर खोलिने ।

धन्यवाद्